

УДК 378.14:378.06:378.03

Оксана Керик, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті розглядаються особливості використання тренінгових технологій у підготовці майбутніх соціальних педагогів. Представлено переваги тренінгових технологій, порівняно з традиційними методами та прийомами навчання у вищій школі. Охарактеризовано різні види тренінгових технологій, специфіку їх проведення та роль у формуванні різних аспектів професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Проаналізовано основні методи та прийоми тренінгових технологій, які необхідно використовувати під час навчання.

Ключові слова: тренінгові технології, тренінг особистісного зростання, тренінг комунікативності, професійна компетентність, соціально-педагогічний тренінг.

Лит. 8.

Оксана Керик, кандидат психологических наук,
доцент кафедры социальной педагогики и коррекционного образования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТРЕНИНГОВИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ

В статье рассматриваются особенности использования технологий тренинга в подготовке будущих социальных педагогов. Представлены преимущества таких технологий, в сравнении с традиционными методами и приемами учебы в высшей школе. Охарактеризованы разные виды технологий тренинга, специфика их проведения и роль в формировании разных аспектов профессиональной компетентности будущих социальных педагогов. Проанализированы основные методы и приемы тренинга, которые необходимо использовать во время учебы.

Ключевые слова: тренинговые технологии, тренинг личностного роста, тренинг коммуникативности, профессиональная компетентность, социально-педагогический тренинг.

Oksana Keryk, Ph.D. (Psychology) Docent of
Social Pedagogy and Corrective Education
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

USING OF TRAINING TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN SOCIAL AREA

The article deals with peculiarities of using the training technologies in training future social pedagogues. Shows the advantages the training technologies in compare with traditional methods and ways of teaching in higher school. Characterized different types of training technologies, specificity of their use and their role in formation of different aspects of professional competence of future social pedagogues. Analysis the main methods of training technologies, which are needed to use during studying.

Keywords: training technologies, training of personality growth, communicative training, professional competence, social and pedagogical training.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство перебуває в умовах постійних динамічних змін та перетворень, які торкаються усіх сфер життєдіяльності людини. Тому актуальною постає проблема пошуку таких форм навчання, які відповідатимуть новим освітнім потребам та сприятимуть формуванню професійної компетентності студентів, майбутніх фахівців соціальної сфери.

Ефективними формами навчання, які максимально зорієнтовані на розвиток активної творчої особистості є технології тренінгу. Протягом останніх десятиріч вони стають особливо популярними в освітньому середовищі. Оскільки передбачають застосування активних форм навчання, орієнтованих на міжособистісну взаємодію, груповий процес, вироблення конкретного досвіду та дозволяють моделювати елементи основних завдань професійної діяльності фахівців.

Тренінгові технології дають можливість студентам створювати ситуації успіху, на добровільній основі брати участь і самостійно визначати власний темп розвитку, активно застосовувати набуті теоретичні знання на практиці, досліджувати складні питання та проблеми в умовах моделювання ситуацій, близьких до реального життя. Під час навчання важливо не лише отримати знання про методи та техніки тренінгу, а й виробити практичні вміння їх проведення, сформувані психологічну готовність до здійснення таких форм роботи, сформувані навички комунікативності, групової роботи, розвивати лідерські якості, навички управлінської діяльності. Такий підхід дозволяє студентам навчатись у зручних для них умовах та залучати більше учасників до навчально-виховного процесу [5].

У навчально-виховному процесі підготовки фахівців соціальної сфери тренінгові технології представлені недостатньо. Потребують подальшої розробки методики створення тренінгових програм цільового призначення, вибір ефективних тренінгових вправ з врахуванням різних аспектів професійної підготовки студентів.

Мета статті: охарактеризувати основні напрямки впровадження тренінгових технологій у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Аналіз останніх досліджень та виклад матеріалу. Світовий досвід використання тренінгових технологій започаткований американськими дослідниками у середині ХХ ст. у сфері комунікацій та групової взаємодії. Перші тренінгові програми були спрямовані на підвищення компетентності спілкування.

В Україні тренінги застосовуються порівняно недавно, проте, цей вид інтерактивного навчання активно розвивається та впроваджується у різних сферах. Застосування тренінгів у професійній підготовці майбутніх фахівців висвітлюються в працях І. Беха, І. Зязюна, Г. Ковальова, В. Казимиренко, Ю. Кулюткіна, Л. Новікової, М. Панфилової, Л. Петровської, В. Федорчука, Т. Яценко та інших. Автори не лише досліджують теоретичні та методологічні засади тренінгових технологій, але й активно працюють над практичною розробкою методик та програм тренінгів, підготовкою кваліфікованих професійних тренерів, які здатні забезпечити ефективне впровадження тренінгових форм навчання. Таким чином, в Україні протягом останніх десятиріч формується національна школа тренінгу, розробляються специфічні для нашої освітньої системи тренінгові технології.

У науковій та методичній літературі поняття тренінгу є багатозначним. Загалом тренінг трактується як форма спеціально-організованого спілкування, психологічний вплив якого ґрунтується на активних методах групової роботи. Тренінг є одночасно спілкуванням, цікавим процесом пізнання себе та інших, ефективною формою опанування знань, інструментом для формування вмінь та навичок, формою розширення досвіду [3, 45].

Тренінг як технологія активного навчання має ряд особливостей:

1. Груповий процес. Група є відображенням суспільства у мініатюрі. Вона сприяє можливості кожному учаснику ідентифікувати себе з іншими, набувати нового досвіду. Водночас, у групі найбільш ефективно забезпечується зворотній зв'язок та підтримка від інших.

2. Активність учасників. Тренінгові форми проведення занять передбачають інтерактивний обмін інформацією між тренером та групою, а також між самими учасниками; кожен відчуває власну причетність до процесу навчання та вважає набутий досвід "своєю власністю"; учасники мають можливість вільно висловлювати свої думки, а навчання спрямоване не лише на знання, а на прищеплення навичок та вироблення моделі поведінки.

3. Мета навчання. Тренінг орієнтований на запитання та пошук відповіді, набуття досвіду, допомогу учасникам в саморозвитку. Традиційні форми навчання здебільшого спрямовані на передачу інформації від викладача до слухачів, а також на правильну відповідь, необхідність відтворення почутого.

4. Принцип "тут і зараз". Методика проведення тренінгу передбачає побудову взаємовідносин у системі "тут і зараз", що базується на відтворенні (імітації, моделюванні) проблемних ситуацій, характерних для реального життя. Протягом навчального заняття учасники "проживають" конкретну подію, осмислюють її, змінюють модель поведінки, виробляють навички прийняття рішень тощо.

5. Атмосфера занять. Неформальна атмосфера проведення тренінгу, зручне розташування місць колом, півколом чи малими групами сприяє позитивній налаштованості учасників, дозволяє забезпечувати зворотній комунікативний, емоційний, інтелектуальний зв'язок між членами групи та уникати одноманітності протягом усього заняття.

6. Поєднання різних індивідуальних стилів. Методи тренінгового навчання дозволяють більш ефективно обрати техніки подачі інформації

відповідно до індивідуальних особливостей сприймання учасників. На тренінговому занятті учасники мають “говорити”, “писати”, “малювати”, “грати”, “відчувати на дотик”, “переживати”. Поєднання таких різноманітних стилів подачі матеріалу зможе забезпечити його ефективне сприймання на інтелектуальному (мозковий штурм, розв’язування проблем), емоційному (ігри, рольові ігри, обговорення), фізичному (руханки, фізичні вправи) рівнях [2, 42].

У процесі професійної підготовки соціальних педагогів найбільш успішними є такі види тренінгів:

- тренінги особистісного зростання;
- тренінги спілкування;
- соціально-психологічні тренінги;
- соціально-педагогічні тренінги;
- соціально-просвітницькі тренінги.

Кожен з них має різні цілі та задачі, специфіку проведення та може використовуватися на різних етапах навчально-виховного процесу у вищій школі. Розглянемо види тренінгів більш детально.

Тренінг особистісного зростання – спрямований на гармонізацію особистості, подолання внутрішніх перешкод, що заважають ефективному самовизначенню, використання внутрішніх ресурсів, розвитку спонтанності й розкриттю творчого потенціалу майбутніх фахівців. Під час проведення занять, виконуючи різні завдання та психотехніки, учасники усвідомлюють та долають свої психологічні проблеми, які перешкоджають розв’язанню їх життєвих і професійних завдань.

Мета тренінгів особистісного зростання – прийняття себе, розуміння себе і оточуючих, вибудовування гармонійних стосунків з оточуючими, душевна рівновага, поява нових форм самореалізації. Ці компоненти є запорукою особистісного зростання особистості [7, 8].

У навчально-виховному процесі тренінги особистісного зростання використовуються на почутку навчання. Вони допомагають студентам краще адаптуватися до умов навчання, пізнати себе та визначити особистісно значимі цінності, які дозволяють прийняти професію соціального педагога як “свою”. Завдяки комплексу таких занять формується професійна мотивація студентів, культура професійного мислення, впевненість в собі, прийняття себе та інших, позитивне самоставлення, здатність до співпереживання. Такі тренінгові заняття загалом сприяють формуванню соціально-психологічної компетентності майбутніх соціальних педагогів та є основною їх подальшого професійного розвитку.

Тренінг спілкування (тренінг комунікативної

компетентності) – це форма навчання, яка спрямована на розвиток навичок говоріння та ефективної поведінки у різних ситуаціях спілкування. Проведення таких тренінгів у вищій школі є основою для формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Вони спрямовані на набуття умінь і навичок встановлювати контакт зі співрозмовником, сприймати і розуміти емоційний стан, приймати і передавати невербальну інформацію, правильно будувати бесіду, вислухати й зрозуміти співрозмовника; розвиток здібностей адекватно та повноцінно сприймати й оцінювати себе й інших людей, а також взаємини, які склалися між людьми; оволодіння технікою корекції і зняття внутрішніх бар’єрів, які заважають ефективній педагогічній комунікації; оволодіння конструктивними способами виходу з конфліктних педагогічних ситуацій та їх попередження; формування соціально-перцептивної чутливості, емпатії, співпереживання, рефлексії, тактовності як професійно-значущих якостей педагога.

Тренінги комунікативності є базовою основою формування професійних вмінь соціального педагога та можуть використовуватися на усіх етапах навчання. Проте, серед навчальних дисциплін професійної підготовки соціальних педагогів є такі, які безпосередньо спрямовані на удосконалення навичок спілкування. Це “Основи красномовства”, “Технології соціально-педагогічної діяльності”, “Психолого-педагогічні засади міжособистісного спілкування”, “Екокультура особистості” та інші. Під час вивчення цих курсів відбувається поетапне та системне формування вмінь та навиків ефективної комунікативної поведінки соціальних педагогів.

Соціально-психологічний тренінг – це активне соціально-психологічне навчання, яке ґрунтується на механізмах групової роботи. Т. Яценко та В. Федорчук наголошують, що особливістю соціально-психологічного тренінгу є спосіб активного навчання за допомогою набуття життєвого досвіду, що відбувається у спеціально створених безпечних зонах завдяки моделюванню життєвих ситуацій [8]. За допомогою соціально-психологічного тренінгу розвиваються такі якості студентів як відкритість у висловлюванні власних почуттів, руйнування рольових стереотипів, відчуття відповідальності, усвідомленість мотивів професійної діяльності, позитивне сприйняття себе та оточуючих.

Він є найперспективнішим методом психолого-педагогічної підготовки фахівців різних галузей, особливо тих, які пов’язані із міжособистісною взаємодією.

Соціально-педагогічний тренінг – це форма активного навчання, спрямована на оволодіння учасниками певними знаннями, технологіями, навичками та інформацією. Мета такого виду тренінгу – перевірити або сформувати ставлення учасників до певних проблем та ідей, моделювати поведінку у групі з метою зміни, оновлення та покращення процесу загального розвитку особистості.

Технології соціально-педагогічного тренінгу є важливим елементом формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Вони сприяють набуттю навиків входження в контакт із клієнтом, орієнтації в проблемних ситуаціях тощо.

Крім того, тренінгові технології забезпечують підвищення рівня соціалізації студентів, що проявляється у здатності до передачі соціальної інформації, задоволеності міжособистісними стосунками, особистісно-професійному самовизначенні, просоціальній активності, розвиненості лідерських якостей та творчих здібностей. Саме розвиток таких якостей є основою подальшого формування соціально-прогностичної компетентності майбутніх фахівців.

Методи та прийоми соціально-педагогічних тренінгів можуть активно доповнювати традиційні форми навчання під час вивчення дисциплін професійного циклу, а саме: “Соціальна педагогіка”, “Технології соціально-педагогічної діяльності”, “Методи виховної роботи”, “Соціально-педагогічна робота за місцем проживання”, “Технології роботи з дітьми-сиротами”, “Технології роботи з дітьми вулиці” та ін.

Соціально-просвітницький тренінг (тематичний) – запланований навчальний процес, що спрямований на надання знань, удосконалення навичок, які вже є, та придбання нових на основі власного досвіду та знань з метою зміни поведінки. Такі тренінги можна використовувати при плануванні педагогічної, реабілітаційної діяльності фахівця, у профілактичній роботі з дітьми та молоддю, з різними соціальними групами дорослого населення. Соціально-просвітницькі тренінги, на нашу думку, є більш вузькими у цільовому аспекті, оскільки передбачають спеціальну тематику проведення.

Тематика соціально-просвітницького тренінгу визначається змістом проблеми, на яку він спрямований (наприклад, супровід дітей трудових мігрантів, профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі, формування усвідомленого батьківства, професійне

самовизначення старшокласників тощо). Такі заняття можуть використовуватися у навчально-виховному процесі під час вивчення дисциплін варіативного циклу, що передбачають отримання більш вузькогалузевих вмінь та навиків соціально-педагогічної роботи.

Використання технологій тренінгу як інноваційних форм навчання вимагає особливого підходу до вибору методів проведення таких занять. Найбільш успішними можна назвати методи ділових ігор, рольових ігор, “мозкового штурму”, кейс-методи та інші. Використання таких методів тренінгу сприяє розвитку вмінь студентів усвідомлювати проблемну професійну ситуацію, аналізувати дану ситуацію та свою поведінку в ній, виробляти уміння професійної поведінки, яка є оптимальною у даній професійній ситуації і найефективніше її вирішує.

Ефективність реалізації тренінгових технологій у процесі професійної підготовки соціальних педагогів залежить від впливу різних чинників, як об’єктивних (організаційних), так і суб’єктивних (психологічних, мотиваційних та ін.). Суттєво впливають на успіх проведеного заняття організаційні умови, а саме: чітке планування заняття, попередньо продумані методи та прийоми, яку будуть використовуватись, зручність аудиторії, наявність інформативних та матеріалів на занятті тощо.

Успішність тренінгового заняття визначається також іншими чинниками, які можна представити у такий спосіб:

- **Мотивація** Програма тренінгу повинна бути представлена таким чином, щоб досягати самостійності учасників у пошуку нових ідей з урахуванням їх мотивації. Тобто, студент буде активним учасником навчання тоді, коли він побачить для себе особисту потребу у знаннях.

- **Досвід.** Програма тренінгу повинна будуватися на основі існуючих знань учасників, використовуючи їх минулий досвід та зв’язок із реальними ситуаціями. Мета тренінгових занять – не надати більше інформації про проблему, а створити таку атмосферу, щоб учасники визначили власні цілі, очікування щодо змісту заняття, критично сприймали інформацію, орієнтувалися на самостійні рішення та реальні задачі.

- **Установка на досягнення успіху.** Планування елементів тренінгу має сприяти досягненню успіху, особистісному зростанню, вмінню студентів реалізовувати поставлені цілі та бачити віддалену перспективу досягнень. Важливою умовою ефективності тренінгових

занять є адекватне оцінювання досягнень та успіхів учасників, відсутність порівнянь одних з іншими, емоційна підтримка. Фахівці вказують на т. з. “ефект схожості”, характерний для тих учасників тренінгу, які відіграють роль пасивних спостерігачів. У процесі заняття вони виявляють схожість своїх проблем із проблемами інших, спостерігають за досвідом чужих емоційних переживань та поведінкою, водночас, виробляють нові стилі власної поведінки [8, 36].

- **Динаміка групи.** Під час тренінгу проходить кілька етапів динаміки групи, які необхідно враховувати тренеру. Це етап народження групи (знайомство), емоційне притирання (справляння враження один на одного), конфронтація (усвідомлення групової цілі, “хаос групи”), етап цілісності та гармонії (конструктивна робота), етап завершення (відмирання групи), етап рефлексії [8, 38].

- **Роль тренера.** Ролі викладача під час традиційного навчання і тренера – зовсім різні. Тренер є носієм “перевіреної інформації” для студентів, а його завдання – спостерігати за групою, створювати ефективні умови активності та задавати питання, які спонукають студентів до подальших роздумів. Він не нав’язує групі єдиний спосіб вирішення проблеми, а орієнтує на набуття досвіду та пошуку різних шляхів виходу з проблемних ситуацій.

- **Практика.** Нові знання, навички потрібні кожній людині для того, щоб втілювати їх у життя та ефективно виконувати різні соціальні ролі. Тому методи тренінгової роботи зі студентами передбачають можливість практикування в тому, що вони обговорюють чи програють на заняттях. Крім того, під час тренінгових вправ кожен учасник може виконувати різні ролі: активно брати участь, бути спостерігачем чи експертом. Досвід, набутий студентом у змодельованій ситуації під час заняття, допоможе вибрати правильний стиль поведінки у реальному житті.

- **Сприятливе середовище навчання.** Ефективність міжособистісної взаємодії під час проведення тренінгових занять забезпечується неформальністю обстановки, дружньою атмосферою заняття, створенням почуття безпеки кожного учасника.

Висновки. Отже, тренінгові технології є одними з найбільш ефективних та перспективних у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. Їх поєднання з

традиційними формами навчання у ВНЗі дозволяє забезпечувати формування професійної компетентності майбутніх фахівців у сфері “людина-людина”.

Перспективою подальших досліджень є розроблення тренінгових програм-блоків для студентів спеціальності “Соціальна педагогіка”, які б доповнювали зміст практичної підготовки майбутніх фахівців.

1. Безпалько О.В. Тренінг як інноваційна форма соціально-педагогічної роботи / Безпалько О.В. / *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. – 2004. – №1. – С. 22 – 28.

2. Галімов А.В. Дослідження можливостей соціально-психологічного тренінгу щодо формування комунікативних та емпатійних якостей майбутніх фахівців соціальної сфери / А.В. Галімов // *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна”*. – 2009. – № 1. – С. 42 – 47. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2009_1_12.pdf

3. Манохіна І. Тренінг як засіб формування готовності майбутнього соціального педагога до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування / І. Манохіна // *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. – 2012. – Вип. 37(2). – С. 16 – 22.

4. Навчання дорослих. Тренінг для тренерів. Депонований рукопис. Всеукраїнський фонд “Крок за кроком”, К.: 2001. – 108 с.

5. Новікова Л.М. Тренінг як засіб активізації навчання у вищій школі: Науково-методичний посібник / Л.М. Новікова. – Павлоград: ЗДІЕУ, 2008. – 110 с.

6. Стрельников В.Ю. Сучасні технології навчання у вищій школі : модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МІПК ПУЕТ / В.Ю. Стрельников, І.Г. Брітченко. – Полтава: ПУЕТ, 2013. – 309 с.

7. Федорчук В.М. Соціально-психологічний тренінг “Розвиток комунікативної компетентності викладача”: навчально-методичний посібник / В.М. Федорчук. – Кам’янець-Подільський: Абетка, 2004. – 240 с.

8. Федорчук В.М. Тренінг особистісного зростання. [текст]: навчально-методичний посібник / В.М. Федорчук – К.: “Центр учбової літератури”, 2014. – 250 с.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2015

